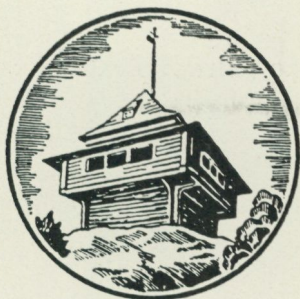

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1954**

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1954

Redaktion:

ANDREAS LINDBLOM · GÖSTA BERG · BENGT BENGTSSON

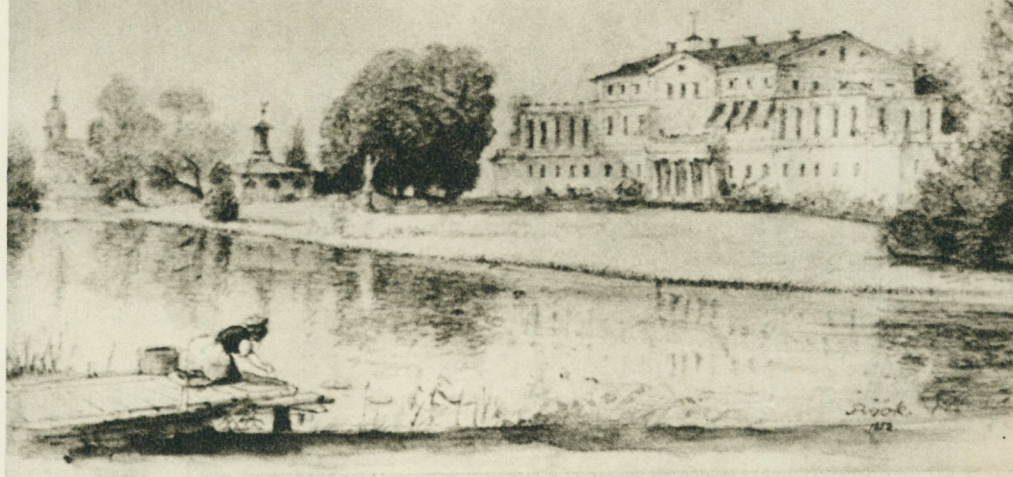
Redaktör: Bengt Bengtsson

Omslagsbilden: Carl Jonas Love Almquist.

*Detalj ur Hilding Linnqvists fresk "Sagan om Sverige"
i Sollidens trapphus.*

Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1954

Djuptrycksplanscher från Nordisk Rotogravyr

Överst: Sävstaholm 1852. Laverad pennteckning av Lars Jakob von Röök och Josef Stäck. — T.v.: "Ser jag ut så att jag kan visa mig?" Grevinnan Julie Bonde och mamsell Hedda Berg. Blyertsteckning av J. W. Wallander. — T.h.: "Artisten W. som anhåller om att få rita af Herr Captain W." "Bifalles. E. v. W—p." Blyertsteckning av J. W. Wallander.

Falkmans födelsedag som firas på Löfholmen

"Falkmans födelsedag som firas på Löfholmen vid Säfstabholm". Laverad pennteckning av J. W. Wallander. — På föreg. sida överst: "Le vieux Mareschal se propose faire un voyage à Örebro." Hovmarskalken C. F. Löfvensköld. Blyertsteckning av J. W. Wallander. — T.v.: "Le vieux coq de village". Grevinnan Julie Bonde, hovmarskalken C. F. Löfvensköld och excellensen Trolle-Bonde. Blyertsteckning av J. W. Wallander. — T.h.: Mamsell Hedda Berg och excellensen Trolle-Bonde. Blyertsteckning av J. W. Wallander.

Överst t.v.: "Störta dig ej blint i faran!" Friherrinnan Palmstierna, fröken Koskull, doktor Falman. — T.h.: "Musik på en julbal vid Lunda hos brukspatron Norstedts." Direktör Strand, magister Tunberg, mamsell Fröberg och en icke namngiven herre. — Nederst t.v.: "Generalskan chausseras". Generalskan friherrinnan Charlotte Koskull. — T.h.: Carl Bonde 1851. — Blyertsteckningar av J. W. Wallander.

UR SKISSBÖCKER FRÅN SÄVSTAHOLM

av Brita Stjernswärd

Sävstaholm i Södermanland var under 1800-talet som centrum för konst, musik och vitterhet vida berömt i hela landet. Det var greve Gustaf Trolle-Bonde, den bekante "blinde excellensen", som under de 65 år han härskade på det vackra vingåkersgodset dels omdanade och utsmyckade själva slottet och dess omgivningar, dels här bildade en av landets förnämligaste tavelsamlingar samt ett omfattande bibliotek och arkiv. Excellensen var en av samtidens största mecenater och utövade en även för den tidens herrgårdsliv ofantligt generös gästfrihet. Han samlade omkring sig både släkt och grannar och många konstnärer inom skilda områden. Efter excellensens död 1855 fortsattes dessa traditioner av hans arvinge, brorsonen Gustaf.

Den som i våra dagar vill få en glimt av "hovhållningen på Sävstaholm", såsom Sigurd Wallin beskrivit den i Svenska Kulturbilder (Ny följd 3: V—VI), bör söka den på det sörmländska Hörningsholm eller på det skånska Trolleholm. Av Sävstaholm, den miljö där en gång något bland det yppersta av svensk herrgårdskultur blommat, finns numera endast den yttre ramen kvar. Inventariet är skingrat och interiören ombyggd och Sävstaholms slott är sedan ett trettioårigt år ett vårdhem för sinnesslöa. På Trolleholm återfinnes större delen av tavelsamlingen från Sävstaholm, och Trolleholms nydanare greve Carl Trolle-Bonde inredd här vid ombyggnaden 1887 sitt stora bibliotek och arkiv, som går igenom två våningar i slottets norra flygellänga. Här fortlevde delvis de vittra traditionerna från Sävstaholm och hit samlades även en del skissböcker och souveniralbum från det

sörmländska godsets glansdagar. I dessa återfinnes prov på de mer eller mindre talangfulla resultaten av ritmästarnas del i den dåtida adliga ungdomens uppfostran men också minnen av de talrika konstnärsbesöken. En inramad, laverad pennteckning visande Sävstaholms exteriör är ett vittnesbörd om samarbetet mellan excellensens gäster, ty en inskrift på baksidan säger: "Säfstaholm 1852 ritadt och färglagdt af Hofintendenten von Röök. Vingåkerskullan af Professor Stäck." Laveringen är signerad "Röök".

En konstnär som i fem år under långa sejourer vistades hos excellensen på Sävstaholm var Josef Wilhelm Wallander, vilken 1847 engagerades för att i teckningar och målningar kopiera hela tavelsamlingen — ett elegant sätt att före fotograferingskonstens tid katalogisera en samling. Sävstaholmsskildraren nummer ett, kamrer N. Aug. Lundgren, har i sina "Hågkomster" från sjutton år i excellensens tjänst (i Hörningsholms arkiv, delvis publicerade i F. U. Wrangel, Herrgårdar och deras herrar. Stockholm 1927) sagt om Wallander: "Såsom flyttfåglarna kom han om våren eller försommaren och begav sig bort om höstarna." Wallanders skissböcker i Trolleholms arkiv är till största delen fyllda av dräktskisser och folklivsstudier från Vingåker, förstudier till konstnärens många kända målningar med motiv från denna trakt. Men de innehåller också många illustrationer till både det vardagliga och det festliga livet på Sävstaholm under excellensens dagar. Enligt Lundgren besatt Wallander även anmärkningsvärda sällskapstalanger: "han sjöng, spelade piano, skrev vers, arrangerade tablåer, uppträdde som skådespelare, dansade oförtrutet m. m." Glad och trevlig var han också en omtyckt medlem av den alltid talrika gästskaran kring excellensen.

Wallander har bl. a. gjort ett självporträtt, där han iförd nattrock och med kasketten i hand bugande ber att få rita av kapten Eugen von Wedderkopp. Denne var 1849 befälhavare för en grupp officerare, som utförde topografiska mätningar i Vingåker, och vilka samtliga inbjudits att ta sitt högkvarter på Sävstaholm.

I Sävstaholms närmaste grannskap ligger Kjesäter, där excellensen Trolle-Bondes brorson greve Gustaf Bonde bodde med sin familj. Umgänget mellan dessa båda gårdar var synnerligen livligt och Wallander gjorde även många skisser från den sistnämnda

gården. Grevinnan Julie Bonde, f. Banér, i färd med att avsluta sin toilette, hjälpt av Mamsell Hedda Berg, har troligen avbildats på Kjesäter, liksom Mamsell Berg och excellensen.

"Le vieux coq de village" kallar Wallander hovmarskalken C. F. Löfvensköld, som med sin dåliga ekonomi tillbringade en stor del av sitt liv med att resa omkring och gästa vänner och släktingar och därför kallades "resemarskalken". Wallander har förevisat honom, när han på Sävstaholm för ut grevinnan Julie Bonde till eller från matsalen, medan excellensen går före. På en annan skiss ser man honom styrka sig vid matsalsbordet före en resa, enligt underskriften: "Le vieux Mareschal se propose faire un voyage à Örebro."

Sång och musik omhuldades varmt av excellensen Trolle-Bonde, som vid ombyggnaden av Sävstaholm lät inreda ett stort musikrum. Konserter av gästande musiker bjöds Sävstaholmsgästerna ofta på, men än vanligare var det givetvis att olika förmågor ur den egna kretsen underhöll sällskapet. Även till julbalerna kunde man få ihop ett helt musikkapell inom grannskapet.

Excellensen och hela hans hus gästade också vid festliga tillfällen såsom bröllop och dop de främsta i rangordningen bland godsets underhavande. Wallander har tecknat excellensens systerdotter, friherrinnan Charlotte Koskull, då hon efter ett barndop hos inspektör Åkerlind får ytterskorna påsatta av den knäböjande kammartjänaren Petersson.

Barnen Bonde på Kjesäter har Wallander och Carl Stefan Bennet ritat och målat i olika upplagor, här visas en Wallander-teckning av den åttaårige Carl Bonde, excellensens yngste brorsonson, den förut nämnde arvtagaren till Trolleholms fideikommiss och därmed även Trollenamnet.

Sedan excellensen Trolle-Bonde i början av 1830-talet blivit blind hade han ständigt hos sig en lektor, som dagligen läste högt för honom svenska, tyska, engelska och franska tidningar och böcker. Från 1836 till excellensens död 1855 innehades denna befattning av Hans Johan Falkman, som studerat i Lund och "hade i tanke dels att taga graden, dels att bli präst, men ingendera blev av för hans stora räddhågas skull", som kamrer Lundgren säger om honom. Falkman möter man i de flesta skildringar

från Sävstaholm och även bland de gästande konstnärernas alster. Wallander har bl. a. gjort en festlig, laverad pennteckning av hur Falkmans födelsedag firats med bålbrickande i ljussken vid en aftonpicknick på en holme.

Även Fritz von Dardel har tecknat Falkman vid ett av sina besök på Sävstaholm.

Bland tidens mest gouterade nöjen var sällskapsteater och Lundgren har vittnat om hur mycken glädje Wallander beredde sina medgäster genom att med liv och själ gå upp i arrangerandet av sådana föreställningar. Han har bl. a. tecknat ett porträtt av sig själv som "Västgöten" i Wilhelm von Brauns pjäs med samma namn, som man en gång uppförde vid en fest på Sävstaholm. Han har också tecknat komministerdottern i Västra Vingåker, Emelie Åkerstein, som Marie i pjäsen "Vårdshusflickan", vilken i september 1850 uppfördes i orangerisalongen på Sävstaholm. Den söta vårdshusflickan gifte sig 1852 med den dagboksskrivande kamreren Lundgren, som avslöjar att Wallander betraktat sin fagra modell med mycket blida ögon och blivit synbart besviken, när hennes förlovning med Lundgren bekantgjorts, "men då jag ett par veckor senare träffade honom i Stockholm var han glad igen — han hade nämligen fattats av en ny flamma" — enligt Lundgren ett permanent tillstånd för Wallander.

I ett "Album Pittoresque", som Wallander skänkt grevinnan Julie Bonde har hon 1895 skrivit: "Denna bok med många minnen från Kjesäters och Säfstaholms forna glada tider tillhör Carl Trolle Bonde för att förvaras vid Trolleholm." På ett av de sista bladen i detta album har Wallander skaldat:

"Och nu farväl! tack för de glada stunder,
Då jag uti er krets fick svärma ut,
Ej för att tolka konstens höga under,
Men för att giva skämtet sin tribut.
Ack alltför ofullkomligt kan det lyckas
att återgiva vad som lustigt är
och mången gång som elakt kan det tyckas
ett helt oskyldigt klotterie begär,
men sedan dagarne i fjärran har förrunnit
och vännerna med dem ha flytt sin kos
Då kanske först var bild sitt rätta uttryck funnit
och hela boken blir en *Minneros*."

Överst: "Un tête à tête à Säfstaholm 14 Sept. 1863." Pauline Fatio och H. J. Falkman. Blyertsteckning av Fritz von Dardel. — T.v.: Emelie Akerstein som Marie i "Värdshusflickan" 1850. Blyertsteckning av J. W. Wallander. — T.h.: Lektören H. J. Falkman. Blyertsteckning av J. W. Wallander.

Självporträtt av J. W. Wallander som "Västgöten" i Wilhelm von Brauns pjäs med samma namn, spelad vid en fest på Sävstaholm. Blyertsteckning.